

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 051 Економіка
за магістерською програмою професійного спрямування
«Економіка»

на тему:
«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ»

Виконавець:

студентка 63 групи факультету економіки
та управління підприємництвом
Додул Софія Вадимівна

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., доцент, професор кафедри загальної
економічної теорії та економічної політики
Жданова Людмила Леонідівна

/підпис/

Дипломною роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Керівник: доктор економічних наук, доцент

Жданова Людмила Леонідівна

професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету, м. Одеса.

Рецензент: доктор економічних наук., професор

Немченко В. В.

завідувач кафедри обліку і аудиту Одеського національного технологічного університету.

Захист відбудеться 15 січня 2024 року о 9.00 годині на засіданні Державної екзаменаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дипломною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 316.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми кваліфікаційної роботи актуальна, що обумовлено тим, що питання конкурентоспроможності на рівні економіки за рівнем актуальності виходять на перші місця серед питань національної значимості, оскільки вони тісно пов'язані з досягненням динамічного економічного розвитку країни та підвищенням рівня життя її населення. Українська економіка, особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, характеризується концептуальною слабкістю, поступовою реорганізацією, більш тісною інтеграцією з країнами ЄС, проте активнішим нарощенням аграрного сектору порівняно з індустріальним та технологічним, що викликано тенденціями деіндустріалізації, пов'язаними в тому числі з війною.

Протягом останніх років стає дедалі очевиднішим і те, що в умовах постійних ринкових коливань важливий об'єктивний системний аналіз конкурентоспроможності економіки країни загалом. В цьому проявляється актуальність теми дослідження.

Метою даної роботи є детальна оцінка конкурентоспроможності та конкурентних переваг національної економіки України, а також напрямки та заходи щодо їх підвищення.

Завдання дослідження: проаналізувати теоретичні підходи до визначення категорій «конкурентоспроможність» та «конкурентні переваги економіки»; визначити фактори, що впливають на конкурентоспроможність економіки країни; проаналізувати специфіку конкурентоспроможності в умовах нового етапу глобалізації; оцінити рейтингові показники конкурентоспроможності економіки країни; дослідити вартісні показники конкурентоспроможності економіки країни; визначити основні проблеми забезпечення розвитку конкурентоспроможності економіки України; оцінити конкурентні переваги економіки за М. Портером та їх специфіку в країнах різного рівня розвитку; визначити джерела розвитку конкурентоспроможності економіки та їх специфіку в сучасній Україні; навести кластерну модель підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є конкурентні переваги економіки країни, що забезпечують загальну конкурентоспроможність.

Предметом дослідження є конкурентоспроможність національної економіки країни.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, було застосовано аналіз та синтез (для визначення поняття «конкурентоспроможність національної економіки» та його складових); монографічний метод (для дослідження думок науковців щодо понять «конкурентні переваги», «конкурентоспроможність економіки»); графічний та табличний (для наведення в наочному вигляді статистичної та теоретичної інформації); експертний метод (для визначення основних способів забезпечення вищого рівня конкурентоспроможності економіки України на думку експертів); метод порівняння (для співставлення конкурентоспроможності економіки країн з різним рівнем розвитку); рейтинговий

метод (для наведення основних рейтингів оцінки рівня конкурентоспроможності економіки України).

Інформаційна база дослідження. В роботі були використані дані таких організацій, як European Business Association, Державна служба статистики України, Національний банк України, The World Bank. Були використані дані таких онлайн-порталів: Industry4Ukraine, UCLUSTER, Економічна правда, PaySpace Magazine, крім того, були використані дані зі статистичних звітів World Economic Forum, The Heritage Foundation.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел, який складається з 60 літературних найменувань. Робота містить 6 таблиць, 19 рисунків, 1 додаток. Основний текст роботи викладено на 85 сторінках.

Публікації. Результати кваліфікаційної роботи були апробовані в науковій статті «Теоретичні принципи оцінки рівня конкурентоспроможності економіки країни», яка була опублікована в Науковому студентському віснику Одеського національного економічного університету (№ 39, 2023 р.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, визначено її мету, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано практичне значення та зв'язок з науковими програмами.

У першому розділі – **«ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЕКОНОМІКИ»** розглянуто теоретичні підходи до визначення категорій «конкурентоспроможність» та «конкурентні переваги економіки», фактори, що впливають на конкурентоспроможність економіки країни, а також специфіку конкурентоспроможності в умовах нового етапу глобалізації.

Згідно з Й. Шумпетером, конкуренція – це своєрідне творче руйнування, в якому підприємства зростають, виживають або зникають. Підприємства та країни в цілому, які здатні впроваджувати нововведення, просуваються вперед або виживають, тоді як ті, які не можуть це робити, ризикують занепадати або, в найкращому випадку, виходять з гри. Це свідчить про те, що прагнення до здобутку надзвичайних прибутків тестується в конкурентному середовищі, яке одночасно є постійним процесом змін і трансформацій.

Конкурентні переваги представляють собою характеристики товару або економіки країни, які надають організації певні переваги перед її безпосередніми конкурентами. Ці характеристики можуть включати в себе як основні властивості продукту, так і супутні послуги, пов'язані з ним, а також аспекти виробництва, продажу та маркетингу [9]. Зазвичай визначають три основні критерії для того, щоб конкурентні переваги вважалися стратегічними факторами успіху країни:

- базуватися на внутрішніх можливостях і ресурсах країни, які повинні бути унікальними в порівнянні з конкурентами і важкими або неможливими для імітації;
- забезпечувати довгострокову унікальність економіки країни в порівнянні з конкурентами;
- відповідати конкретним потребам і надавати значущу вигоду для інвесторів.

Єдиним значущим поняттям конкурентоспроможності на національному рівні є продуктивність. Основна мета країни – забезпечити високий і зростаючий рівень життя для своїх громадян. Здатність це реалізувати залежить від продуктивності, з якою використовуються праця та капітал в країні. Продуктивність – це вартість продукції, виробленої одиницею праці або капіталу. Продуктивність залежить як від якості та особливостей продуктів (що визначають ціни, які вони можуть встановлювати), так і від ефективності, з якою вони виробляються.

Конкурентоспроможність є важливим поняттям в економічній науці та господарській практиці і вимагає ретельного вивчення та аналізу. Вона вказує на здатність країни конкурувати на ринку та досягати успіху в умовах глобальної конкуренції. Конкурентні переваги є ключовим чинником, що визначає конкурентоспроможність. Вони можуть бути зовнішніми (пов'язаними з властивостями товару) та внутрішніми (пов'язаними з витратами виробництва). Важливо, щоб конкурентні переваги були стійкими та важко імітувалися

конкурентами. Загальне розуміння та аналіз конкурентоспроможності та конкурентних переваг є важливими для розвитку ефективних стратегій управління економічними суб'єктами, галузями та економікою країни в цілому.

Фактори, які впливають на конкурентоспроможність економіки країни, охоплюють широкий спектр аспектів, від інституційного середовища та інновацій до рівня освіти та екологічних аспектів. Важливими визначниками конкурентоспроможності є наявність ефективних інституцій, спроможних підтримувати підприємництво та бізнес-середовище. Якість суспільних інститутів і правова система грають вирішальну роль у створенні конкурентних умов для підприємств. Також велике значення мають інновації та технологічний розвиток. Країни, що активно інвестують у науково-дослідницьку роботу та розвиток нових технологій, можуть зберігати конкурентні переваги. Усі ці фактори взаємодіють одне з одним та визначають загальний рівень конкурентоспроможності країни.

В економіці нового типу інноваторство постає як найважливіший інструмент конкурентної боротьби, формує позитивний імідж та покращує інвестиційну привабливість товаровиробників та країн. Зараз без інноваційної діяльності практично неможливо створити конкурентоспроможну і якісну продукцію. Лише інноваційно-орієнтовані регіональні підприємства, які засновують своє функціонування на реалізації останніх науково-технологічних досягнень, зможуть створювати якісні товари з високою доданою вартістю, які користуються попитом у споживачів.

Глобалізація позбавляє регіони традиційних переваг через те, що багато локальних можливостей стають глобальним надбанням. Низька вартість праці або природних ресурсів, місткий внутрішній ринок – усі ці переваги називають локальними «прозорими ресурсами», які можуть бути мобільно використані глобальними фірмами, прагнення отримати доступ до них є двигуном глобалізації та глобальних фірм. Цю тенденцію можна назвати глобалізацією локальних ресурсів. Забезпеченість регіону власними природними чи трудовими ресурсами більше не є важливою конкурентною перевагою в умовах, коли ці ресурси можна придбати на глобальних ринках за схожими з внутрішніми цінами. Глобалізація зумовлює постановку проблеми конкурентоспроможності країни як готовності відповідати на виклики глобального середовища, здатність до зміни, здатність шукати та захищати локальні конкурентні переваги.

Процеси глобалізації світової економіки якісно змінили конкурентне суперництво компаній та національних економік, створивши передумови для більш диференційованого підходу до мети конкурентної боротьби. Якщо раніше метою конкуренції була боротьба між компаніями за збільшення прибутку, нині метою суперництва розглядається боротьба кожного споживача, що відбувається в масштабі національних економік.

Отже, глобалізація є об'єктивним процесом, в основі якого лежать економічні чинники розвитку сучасних продуктивних сил і виробничих відносин. Найважливішим чинником розвитку процесів глобалізації стали зміни, викликані науково-технічним прогресом та неспроможністю моделі «економіки добробуту». Глобалізація пред'являє нові вимоги до суб'єктів господарювання в частині

забезпечення конкурентоспроможності виробленої продукції і виступає якісно новим ступенем розвитку глобальних ринків.

У другому розділі - **«ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ»** проаналізовано рейтингові показники конкурентоспроможності економіки країни, вартісні показники конкурентоспроможності економіки країни, а також проблеми забезпечення розвитку конкурентоспроможності економіки України.

Існує кілька методик, що використовуються для оцінки конкурентоспроможності країн. Основні з них – методики, що використовуються Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) у Давосі та Міжнародним інститутом розвитку менеджменту у Лозанні (IMD). Крім того, Світовий банк щорічно проводить дослідження «Ведення бізнесу», а фонд The Heritage Foundation разом з газетою The Wall Street Journal складають Індекс економічної свободи.

Аналітична група Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) щорічно оприлюднює рейтинг глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index). Дане дослідження демонструє, в яких країнах найкраще розвинений бізнес, і наскільки він здатний конкурувати з іншими країнами за становище на ринку та потенційні інвестиційні вкладення.

Рейтинги конкурентоспроможності ґрунтуються на комбінації загальнодоступних статистичних даних та результатів опитування керівників компаній – великого щорічного дослідження, яке проводиться Всесвітнім економічним форумом спільно з мережею партнерських організацій – провідних дослідницьких інститутів та компаній у країнах, що аналізуються у звіті.

Методика Всесвітнього економічного форуму заснована на підході до конкурентоспроможності як набору політичних, інституційних та економічних факторів, що забезпечують рівень продуктивності в тій чи іншій країні та, як наслідок, здатності країни та її інституцій забезпечувати стабільні темпи економічного зростання. Іншими словами, «конкурентоспроможніша економіка, швидше за все, зростатиме швидше в середньостроковій перспективі».

Сукупність змінних на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників компаній (щоб охопити широке коло факторів, що впливають на бізнес-клімат у досліджуваних країнах), а на одну третину із загальнодоступних джерел (статистичні дані та результати досліджень, які здійснюються на регулярній основі міжнародними організаціями). Усі змінні об'єднані у 12 контрольних показників (pillars), що визначають національну конкурентоспроможність.

Міжнародний інститут розвитку менеджменту (Institute of Management Development, IMD), що базується в Лозанні (Швейцарія), випускає Світовий щорічник конкурентоспроможності (World Competitiveness Yearbook) з 1989 р., коли Стефан Гареллі, залишивши посаду керуючого директора Всесвітнього економічного форуму, створює при IMD Центр вивчення конкурентоспроможності (World Competitiveness Centre).

The IMD World Competitiveness Yearbook є щорічним аналітичним дослідженням конкурентоспроможності, яке Інститут проводить у співдружності з дослідницькими організаціями в усьому світі.

На сьогоднішній день The IMD World Competitiveness Yearbook є найбільш повним дослідженням з проблем конкурентоспроможності держав і регіонів, яке хоч і охоплює менше половини країн порівняно зі Звітом глобальної конкурентоспроможності ВЕФ, проте кожна держава в рейтингу оцінюється на основі аналізу 333 показників (що в 3 рази більше у порівнянні з ВЕФ). Критерії групуються у чотири основні складові: стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу (стан ділового середовища) та стан інфраструктури. Кожна з 4-х складових включає п'ять факторів, які мають однакову вагу при остаточному підрахунку результату 5%.

Вартісні показники конкурентоспроможності економіки країни включають у себе дані та інформацію, які вказують на рівень вартості та ефективності виробництва та бізнес-процесів в країні. На нашу думку, найбільш важливими з даної групи показників є рівень доходів громадян в країні, загальний рівень ВВП, темп інфляції, середня вартість життя, інвестиційна привабливість, рівень оподаткування, а також банківська та фінансова система та їхня стабільність.

Україна ще задовго до повномасштабної війни стикалася зі складною ситуацією у сфері конкурентоспроможності економіки, яка була ще важчою, ніж у розвинутих країнах. Високий рівень конкурентоспроможності економіки є важливим чинником для успішної інтеграції України в глобальну економіку як рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Це також служить основою для сталого економічного розвитку країни та підвищення рівня життя населення.

Найкращих результатів за Індексом глобальної конкурентоспроможності Україні вдалося досягти в 2008 р., коли країна піднялася в даному рейтингу на 72 позицію. Після світової фінансової кризи 2008-2009 рр. вітчизняна економіка зазнала рецесії, і це погіршило конкурентоспроможність нашої країни. В подальшому цей показник змінювався неоднозначно, економіка України стала менш конкурентоспроможною в 2015-2016 рр. через анексію Криму РФ, початку війни на Донбасі та суттєву нестабільність у фінансовому секторі. В 2019 р. Україна посіла 85 місце за даним рейтингом, що лише на 1 позицію вище, ніж в 2004 р.

Незважаючи на помітне покращення позицій України за більшістю ключових аспектів рейтингу, існують фактори, які обмежують конкурентоспроможність країни, згідно з висновками Всесвітнього економічного форуму. До таких факторів відносяться структура ринку, де домінували кілька монополій; недостатньо розвинений фінансовий ринок; неефективна антимонопольна політика та обмеження в міжнародній торгівлі та іноземних інвестиціях. Крім цього, у доповіді також визначені фактори, які, за думкою інвесторів, не сприяють веденню бізнесу в Україні. Серед них високий рівень корупції, бюрократичні перешкоди, неефективна податкова політика та інші.

Протягом 2016-2021 рр. значення Індексу економічної свободи України суттєво зросло. Якщо в 2016 р. економіка України відносились до групи «деспотичних» країн за даним показником зі значенням 46,8 балів, то в 2021 р. цей показник дорівнював 56,2 бали, і економіка України вважалась «в основному вільною». Внаслідок початку повномасштабної війни в 2022 р. економіка України знову стала менш вільною, але ситуація не суттєво погіршилась за даним індексом.

Найменш сприятливими складовими даного індексу в Україні є фінансова свобода (30 балів), свобода інвестицій (35 балів), захист прав власності (39,7 балів). Найбільш сприятливими є такі складові, як свобода торгівлі (78,6 балів) та податкова свобода (89,1 бал). Якщо проаналізувати конкурентоспроможність економіки України за таким показником, як інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості, то можна відзначити, що він дещо відновився у другій половині 2022 року – до 2,48 балів, що співставно зі значеннями 2020 року під час активної фази пандемії Covid-19. Такими є результати нової хвилі експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією. Проте, у першій половині 2022 року Індекс впав на пів пункту та склав 2,17 балів з 5-ти можливих. Середнє його значення склало 2,33 бали.

Основними проблемами забезпечення розвитку конкурентоспроможності України є корупція, низький рівень економічної свободи та повільність впровадження реформ, недостатня розвиненість фінансового ринку, низька інвестиційна привабливість, в тому числі через повномасштабну війну, неоптимальна структура експорту та імпорту, слабка бюджетна дисципліна, високий рівень державного боргу та темпи інфляції, які схильні до частих підвищень. Було визначено, що внаслідок початку повномасштабної війни знизилась економічна свобода України за відповідним індексом, а також знизилась інвестиційна привабливість економіки країни. Також через девальвацію гривні знизилась довіра інвесторів до національної валюти. В комплексі ці фактори суттєво стримують економічний розвиток України, і ці проблеми потребують вирішення в післявоєнному розвитку України.

У третьому розділі - **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ»** досліджено конкурентні переваги економіки за М. Портером та їх специфіку в країнах різного рівня розвитку, джерела розвитку конкурентоспроможності економіки та їх специфіку в сучасній Україні, кластерну модель підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах воєнного стану.

М. Портер, професор Гарвардської школи бізнесу, розробив теорію конкурентної переваги. Ним запропоновано оригінальну концепцію оцінки конкурентної переваги країни. Відповідно до цієї теорії, конкурентоспроможність підприємств країни може бути оцінена тільки в рамках групи підприємства, що належать до однієї галузі, або підприємств, що випускають товари-замінники. М. Портер розглядає конкурентоспроможність країни як відносну категорію, виявити яку можна порівнянням бізнес-організацій між собою як у масштабі країни, так і в масштабі світового ринку.

Проаналізувавши діяльність промисловості восьми промислово розвинених країн, Портер виявив найважливіші причини успіхів та невдач у конкурентній боротьбі підприємств цих країн. В основі запропонованої ним концепції лежить ідея «Національного ромбу», що розкриває чотири властивості (детермінанти) країни, що формують конкурентне середовище, в якому діють підприємства цієї країни. «Національний ромб» характеризує систему детермінантів конкурентної переваги, компоненти якої, перебуваючи у взаємодії, створюють ефект цілісності, тобто,

посилюють чи послаблюють потенційний рівень конкурентної переваги підприємств цієї країни.

Інновації стають стратегічним ресурсом підприємства та країни в цілому. Саме інновації вважаються чинником досягнення конкурентної переваги фірми, країни. Крім того, інновації стають ключовим фактором глобальної конкуренції. Для таких країн, як Україна, небагатих на природні ресурси (нафту та газ), наука та інтелект нації можуть стати основою економічного процвітання.

Постійна модернізація, пошук нового, досконалішого, має стати стилем роботи суб'єктів господарювання. Інакше кажучи, економіка має бути переведена в режим інтенсивного інноваційного розвитку. Тому на сьогоднішній день для України інноваційний шлях розвитку визначений як пріоритетний. Для цього є необхідні умови: досить потужний науково-технічний потенціал, значні результати у фундаментальних та прикладних дослідженнях, висококваліфіковані кадри.

Розвиток конкурентоспроможності економіки України вимагає впровадження комплексу заходів на різних рівнях, включаючи економічні, соціальні та структурні аспекти, розвиток інститутів та приведення їх до більш якісного рівня розвинених країн.

Україна має найкращу в світі школу програмістів, розвинені галузі ракетобудування та літакобудування, потужний військово-промисловий комплекс. Дослідник науки Юрій Храмов 2008 року нарахував в Україні 122 наукові школи – Миколи Амосова, Миколи Боголюбова, Олександра Богомольця, Віктора Глушкова, Євгена Патона та інших.

Клімат і рівнини України (95% території) роблять українські землі вкрай сприятливими для ведення сільського господарства. Довоєнного 2021 року експорт сільгосппродукції становив 41% загальноукраїнського – 27,8 млрд дол. США. В основному це зернові, жири та олії, на готову продукцію в цьому обсязі (що має вищу додану вартість) припадало лише 14% (готові корми), отже, галузь переробки сільськогосподарської продукції має дуже високий потенціал для зростання.

В 2022 р. в умовах повномасштабної війни, порівняно з 2021 р. зросла частка продуктів рослинного походження в структурі товарного експорту (на 6,1 відсоткових пункти), жирів та олії тваринного або рослинного походження (на 4,2 в. п.), проте знизилась частка експорту мінеральних продуктів (на 4,3 в. п.), а також недорогочінних металів та виробів з них (на 3,6 в. п.), машин та обладнання (на 1,9 в. п.). Це свідчить про негативний вплив війни на металургійну галузь та важку промисловість, оскільки багато заводів були зруйновані РФ, а деякі просто зупинили свою роботу, що унеможливило виробництво експортних товарів на них. Структура експорту товарів в Україні свідчить про посилення переходу економіки України на аграрну галузь як основну для забезпечення товарного експорту та зниження ролі промисловості. ІТ-послуги стали найбільш важливим джерелом експортної виручки в структурі експортних послуг в 2022 р., що пояснюється ускладненням міжнародних перевезень в умовах війни. Також внаслідок війни знизилась частка ділових послуг, послуг з переробки матеріальних ресурсів, туристичних та фінансових послуг.

Головними джерелами розвитку конкурентоспроможності економіки України є залучення внутрішніх інвестицій паралельно з підвищенням привабливості

інвестицій з-за кордону, подальший розвиток цифровізації в основних сферах економіки, що знизило б бюрократизацію та корупцію в органах влади, розвиток ІТ-галузі як основи експорту послуг до розвинених країн світу, розвиток агропромислового комплексу як основи експорту товарів, підвищення доданої вартості вітчизняної продукції, що експортується за кордон.

Кластер – це стійке територіально-галузеве партнерство підприємств та організацій, об'єднане інноваційною програмою впровадження передових виробничих, інжинірингових та управлінських технологій з метою підвищення конкурентоспроможності учасників кластеру.

Кластер як стійке партнерство взаємопов'язаних підприємств, установ, організацій, окремих осіб може мати потенціал, що перевищує просту суму потенціалів окремих складових. Це збільшення виникає як результат співробітництва та ефективного використання можливостей партнерів у тривалому періоді, поєднання кооперації та конкуренції.

Для розвитку ІТ-кластеру в Україні слід і далі лібералізувати валютне регулювання, щоб уникнути множинності валютних курсів, оскільки на валютних переказах багато ІТ-фахівців втрачають частину доходу у вигляді комісій, що не дає в повній мірі працювати даному сектору «по-білому». Вихід з тіні багатьох ІТ-фахівців дасть змогу залучити багатьох з них на більш вигідних умовах до цілісних ІТ-кластерів, що дозволить ще більше підвищити конкурентоспроможність даної галузі в Україні.

Використання моделі кластера для управління регіональною продовольчою безпекою та ІТ-галуззю в умовах воєнного стану в Україні допоможе підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських виробників, ІТ-фахівців, що дозволить збільшити експортну валютну виручку в Україні та підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Конкурентоспроможність економіки країни вказує на здатність країни конкурувати на ринку та досягати успіху в умовах глобальної конкуренції. Конкурентні переваги є ключовим чинником, що визначає конкурентоспроможність. Вони можуть бути зовнішніми (пов'язаними з властивостями товару) та внутрішніми (пов'язаними з витратами виробництва). Важливо, щоб переваги були стійкими та важко імітувалися конкурентами.

2. Фактори, які впливають на конкурентоспроможність економіки країни, охоплюють широкий спектр аспектів, від інституційного середовища та інновацій до рівня освіти та екологічних аспектів. Важливими факторами конкурентоспроможності є наявність ефективних інституцій, спроможних підтримувати підприємництво та бізнес-середовище. Якість суспільних інститутів і правова система грають вирішальну роль у створенні конкурентних умов для підприємств. Країни, що активно інвестують у науково-дослідницьку роботу та розвиток нових технологій, можуть зберігати конкурентні переваги.

3. Глобалізація є необхідним і об'єктивним явищем, основу якого складають економічні фактори розвитку сучасних продуктивних сил і виробничих відносин. Глобалізація ставить перед суб'єктами господарювання нові завдання, зокрема, щодо забезпечення конкурентоспроможності виробленої продукції, і виступає новим етапом у розвитку світових ринків. На сьогоднішній день глобалізація включає в себе різні аспекти розвитку світової спільноти, але в основі цього явища лежать, насамперед, економічні процеси, спрямовані на зближення країн. Це відображається у взаємодії національних економік у глобальному відтворювальному процесі, що включає виробництво, обмін та споживання товарів.

4. Основними рейтинговими показниками конкурентоспроможності економіки країни є Індекс глобальної конкурентоспроможності та показник, який розраховується Світовим щорічником конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту. Дані показники включають переважну більшість країн та охоплюють більшу частину показників в усіх сферах, які так чи інакше впливають на економічне життя в країні. Дані рейтинги є досить об'єктивними, і дають показові дані для оцінки конкурентоспроможності економіки країни за всіма аспектами.

5. Нами було проаналізовано вартісні показники оцінки конкурентоспроможності економіки країни, і можна стверджувати, що, на нашу думку, найбільш важливими з даної групи показників є рівень доходів громадян в країні, загальний рівень ВВП, темп інфляції, середня вартість життя, інвестиційна привабливість, рівень оподаткування, а також банківська та фінансова система та їхня стабільність.

6. Основними викликами для розвитку конкурентоспроможності України є проблеми корупції, обмежена економічна свобода та повільна реформація, недостатня розвиненість фінансового ринку, низька привабливість для інвестицій, особливо у зв'язку з повномасштабною війною. Неоптимальна структура зовнішньоекономічних відносин, слабка бюджетна дисципліна, високий рівень

державного боргу та темпи інфляції, які часто підвищуються, також ускладнюють ситуацію. Повномасштабна війна призвела до зменшення економічної свободи та інвестиційної привабливості України. Девальвація гривні додала недовіри до національної валюти, погіршуючи інвестиційний клімат. Ці проблеми в сукупності значно гальмують економічний розвиток України, і вони потребують невідкладного вирішення в контексті післявоєнного відновлення країни.

7. Було встановлено, що країни з різним рівнем розвитку мають різні конкурентні переваги у своїх національних економіках. Індія володіє такими конкурентними перевагами, як значна чисельність населення, молодий демографічний склад, приток інвестицій та поступове накопичення капіталу, ефективне виведення індійського капіталу за межі країни, великий розмір ВВП та поступовий розвиток інновацій. В економіці Німеччини перевагами є висококваліфікована робоча сила, висока якість продукції, обсяг внутрішнього ринку, високорозвинена система захисту прав власності та інші ключові економіко-правові інститути, а також високий рівень інноваційності підприємств. Україна повинна моделювати свій розвиток конкурентоспроможності економіки з орієнтацією на розвинені європейські країни, щоб досягти стійких та довгострокових конкурентних переваг.

8. Основними чинниками, які сприяють розвитку конкурентоспроможності української економіки, є залучення внутрішніх інвестицій, підвищення привабливості іноземних інвестицій, розвиток цифровізації в ключових сферах економіки для зменшення бюрократизації та корупції у владних структурах, просування ІТ-галузі як основи експорту послуг до розвинених країн, розвиток агропромислового комплексу як основи експорту товарів, підвищення доданої вартості вітчизняної продукції, що експортується за кордон. Ці аспекти, у випадку зменшення військової загрози від РФ у майбутньому, мають потенціал стати джерелами зростання української економіки та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

9. Кластер являє собою сучасну та передову форму розвитку виробничих процесів і співпраці між його учасниками. Використання кластер-моделі для управління регіональною продовольчою безпекою та в галузі інформаційних технологій в умовах воєнного стану в Україні має на меті підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських виробників та ІТ-фахівців. Це сприятиме збільшенню експортної валютної виручки України і підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

АНОТАЦІЯ

Додул С. В., «Конкурентоспроможність та конкурентні переваги національної економіки»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «051 Економіка» за
магістерською програмою «Світова економіка та моделі функціонування господарських систем»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2024 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – конкурентні переваги економіки країни, що забезпечують загальну конкурентоспроможність.

У роботі розглядаються теоретичні підходи до визначення категорій «конкурентоспроможність» та «конкурентні переваги економіки», визначено фактори, що впливають на конкурентоспроможність економіки, а також досліджено специфіку конкурентоспроможності в умовах нового етапу глобалізації.

Проаналізовано рейтингові показники конкурентоспроможності економіки країни, а також вартісні показники конкурентоспроможності, визначено основні проблеми забезпечення розвитку конкурентоспроможності економіки України.

Запропоновано джерела розвитку конкурентоспроможності економіки та визначена їх специфіка в сучасній Україні, а також визначена кластерна модель підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, кластер, розвиток, ВВП, зростання, рейтинг, національна економіка.

ANNOTATION

Dodul Sofiia, «Competitiveness and competitive advantages of the national economy»,
thesis for Master degree in specialty «051 Economics» under the program «The World Economy and
Models of the Functioning of Economic Systems»,
Odesa National Economic University
Odesa, 2024

Thesis consists of three chapters. Object of study – the competitive advantages of the country's economy, which ensure overall competitiveness.

Diploma thesis deals with theoretical aspects of definition the categories «competitiveness» and «competitive advantages of the economy», it's been determined the factors affecting the competitiveness of the economy, and it's been examined the specifics of competitiveness in the conditions of the new stage of globalization.

The rating indicators of the competitiveness of the country's economy, and the cost indicators of competitiveness have been analyzed. The main problems of ensuring the development of the competitiveness of the Ukrainian economy have been determined.

The sources of the development of the competitiveness of the economy have been proposed and their specificity in modern Ukraine have been determined, a cluster model of increasing the competitiveness of the economy of Ukraine in the conditions of martial law have been determined.

Keywords: competitiveness, competitive advantages, cluster, development, GDP, growth, rating, national economy.